

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ГОЦУЛЯК Володимир Михайлович

УДК: 32.01(477)-05+94(477)-05

**ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В
УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент,
Губерський Станіслав Антонович,
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка,
доцент кафедри політології.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Андрусишин Богдан Іванович,
Національний педагогічний університет імені
М.П.Драгоманова,
директор Інституту політології і права;

кандидат політичних наук
Полтавець Сергій Васильович,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України,
старший науковий співробітник відділу
соціально-політичної історії.

Захист відбудеться «30» вересня 2009 року о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «29» серпня 2009 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

кандидат політичних наук, доцент

М.А.Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується інтенсивними пошуками шляхів до утвердження національної єдності, усвідомленням потреби визначення основних орієнтирів, що свідчать про існування української нації як єдиного життєстверджуючого організму. Перспективи розвитку української нації пов'язані із здатністю самої нації ідентифікувати себе як єдину історичну спільноту і зреалізувати притаманний їй державотворчий потенціал. Особливий відбиток на характер процесів, що відбуваються в Україні, накладає глобалізація. Україна стала частиною глобалізованого, взаємопов'язаного світу і давати адекватні відповіді на його виклики можна лише за єдиної умови – бути єдиними заради себе і своєї України.

Перспективи розвитку української нації пов'язані також із здатністю самої нації ідентифікувати себе як єдину історичну спільноту з її символами, мовою, культурою, державою. Адже нація, яка не усвідомлює своє історичне покликання, своєї історичної місії, не проникається своєю національною ідеєю, не спроможна зберегти себе і зреалізувати притаманний їй державотворчий потенціал. Становлення і зміцнення українського життя в різні періоди історичного розвитку супроводжувалися усвідомленням потреби в духовному і політичному згуртуванні суспільства, в досягненні культурної спільності, в подоланні розбіжностей і суперечностей усередині української нації.

Важливим і надзвичайно актуальним постає також завдання подолання відчуженості народу від влади, усвідомлення того, що майбутнє української нації значною мірою пов'язується з політичною владою. Тому з огляду на сучасні українські реалії обов'язковим є врахування історичного досвіду боротьби українського народу за владу, оцінка зусиль і внеску лідерів нації в реалізацію одвічної мрії українців про власну державу і національну єдність. Особливе місце в українській історії, в історії визвольних змагань за національну незалежність і власну державу на початку ХХ ст. займає Симон Васильович Петлюра.

Незважаючи на те, що рецепція С.Петлюри у суспільній свідомості й досі неоднозначна, його значення в українській революції 1917–1921 років не можна переоцінити. Симон Петлюра – це видатна постать в українській історії, особистість загальнонаціонального масштабу, людина, яка була здатна своєю діяльністю консолідувати етнос, стати на чолі визвольних змагань за національну незалежність і процесу українського державотворення. Об'єктивна і неупереджена оцінка постаті С.Петлюри, відмова від усталених міфів та ідеологічних стереотипів, висвітлення справжнього його образу сприяє новим крокам у поступі сучасного українства, зміцненню національної свідомості, усвідомленню власної ідентичності. Дослідження життя і діяльності С.Петлюри є не тільки спробою відновлення історичної пам'яті, а й суспільною потребою сучасного національного державотворення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Наукові проблеми державотворення України”, науково-дослідної теми філософського факультету “Філософська та політологічна освіта в Україні на перетині тисячоліть” (01БФ041-1).

Актуальність теми, значущість дослідження діяльності Симона Петлюри для вирішення складних проблем українського державотворення визначили мету, завдання і теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи.

Метою дисертаційної роботи є дослідження політичної діяльності С.Петлюри у час національно-визвольних змагань 1917–1921 років, з'ясування її значущості для процесів українського державотворення.

Відповідно до означеної мети в дисертації ставляться такі дослідницькі завдання:

- реконструювати політичну картину руху України до незалежної держави в добу національно-визвольних змагань 1917–1921 років і визначити місце в них С.Петлюри;
- з'ясувати роль С.Петлюри у здійсненні державотворчих процесів в Україні в період Директорії УНР;
- проаналізувати досвід формування української політичної нації на початку ХХ ст. і охарактеризувати місце С.Петлюри у реалізації механізмів її становлення;
- визначити внесок С.Петлюри у творення української армії як державотворчої сили;
- дослідити спадщину С.Петлюри в контексті здійснення процесів політичної самоорганізації сучасного українського соціуму.

Об'єктом дослідження є ідейний потенціал і досвід українського державотворення на початку ХХ століття.

Предмет дослідження – форми і наслідки політичної діяльності С.Петлюри у час національно-визвольних змагань 1917–1921 років.

Методи дослідження ґрунтуються на усталених методологічних підходах і принципах вивчення політичних процесів. Серед найважливіших – принцип єдності теоретичного та історичного підходів, використання якого дає можливість досліджувати політичну діяльність С.Петлюри, аналізувати зміст процесів, що відбувалися в час національного відродження і Української революції, з урахуванням історико-культурного контексту. При вивченні різних аспектів і вимірів Української революції 1917–1921 років враховуються пізнавальні можливості історичної реконструкції, яка уможливує відтворення загальної картини українського життя досліджуваного періоду. Завдяки системному підходу суспільно-політична й державотворча діяльність С.Петлюри досліджується в цілісності та єдності всіх її сторін. Аналіз особливостей функціонування українських державницьких інституцій, у

творенні яких брав участь С.Петлюра, включав урахування евристичного потенціалу структурно-функціонального та інституційного методів. Інтегральний характер дисертаційного дослідження обумовив також використання культурно-антропологічного підходу та біографічного методу. При виявленні загального і особливого в українському національно-визвольному русі використовується компаративістський підхід. Використовуються також загальнонаукові методи пізнання: гіпотетико-дедуктивний, аналізу й синтезу, індивідуалізації й узагальнення.

Наукова новизна дослідження проведеного дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– на основі реконструкції української історичної та політичної реальності переосмислено події Української революції 1917–1921 років і охарактеризовано вплив С.Петлюри на суспільно-політичні процеси, що пов'язані з боротьбою українського народу за свою незалежність і державність. Показано неоднозначність і контрверсійність постаті С.Петлюри на тлі історичних та політичних обставин українського життя початку ХХ ст. Обґрунтовано, що в роки хаосу, соціальної та політичної нестабільності С.Петлюра постає як неординарна особистість, прекрасний організатор і постать загальнонаціонального масштабу, що своєю діяльністю здатна була консолідувати етнос;

– досліджено діяльність С.Петлюри та очолюваних ним інституцій з погляду формування сучасного українського політичного простору. Доведено, що реалізація політичних ідеалів української нації пов'язана з усвідомленням потреби у власній державі, у досягненні національної ідентичності та єдності українського народу, на чому в свій час наполягав С.Петлюра;

– проаналізовано спадщину С.Петлюри в контексті визначення самоорганізаційних засад розвитку сучасного українського суспільства. Встановлено, що ними виступають спільні дії та співпраця заради національних цілей, встановлення загальних умов порозуміння між учасниками політичного процесу, узгодження своїх дій. Екстраполюючи події 1917–1921 років на політичну ситуацію сьогодення, показано, що самоорганізаційні механізми найбільш ефективні в періоди соціальної нестабільності й політичної конфронтації. Обґрунтовано, що самоорганізація української нації сприяє інтеграції українського суспільства навколо загальних цілей і прискорює рух до утвердження різних форм політичної солідарності й культурної єдності, а також є суттєвим фактором національної консолідації.

Удосконалено:

– обґрунтування того, що С.Петлюра уособлював якості, які притаманні політичному лідерові нації і які є необхідними для сучасної української політичної еліти. Йдеться, передусім, про пріоритет державних справ і загальнонаціональних інтересів перед вузькопартійними і особистими. Приклад С.Петлюри показує, що політична еліта мусить бути тією політичною силою, яка очолює національно-демократичний рух і є відповідальною за майбутнє

своєї нації;

– висновок про те, що завдяки політичній активності й участі С.Петлюри у політичних подіях 1917–1921 років створювались умови для реалізації української національної ідеї як стратегічної мети і головної передумови існування української державності. Обгрунтовано, що С.Петлюра зробив значний внесок в організацію державної влади в Україні, сприяв її легітимації, а виступаючи за розвиток основ парламентаризму в Україні, він пропонував українській спільноті європейські зразки політичного розвитку.

Дістали подальшого розвитку:

– твердження про визначну роль С.Петлюри у здійсненні процесів державотворення в добу Української революції. Показано, що переживши еволюцію від соціал-демократичного діяча до діяча національно-державного, С.Петлюра продемонстрував найбільш оптимальні зразки політичної діяльності в контексті державотворчих процесів в Україні;

– висновок, що повноцінне функціонування національної держави неможливе без сформованої політичної нації. Одним із найважливіших періодів української історії, коли творилася українська політична нація і відбувалися процеси, які вели до реалізації ідеї української національної держави, був період 1917–1921 років. Знаковою постаттю і лідером української нації в цей час був С.Петлюра;

– думка про те, що приділяючи величезну вагу розбудові українського війська, підвищенню його боєздатності, С.Петлюра мислив категоріями національної безпеки і виходив з потреб національного державотворення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що робота створює передумови для більш глибокого і всебічного вивчення українського політичного життя, визначення шляхів зміцнення сучасної української держави, розробки найбільш оптимальних моделей розвитку української нації. Матеріали та висновки дисертації можуть бути використані представниками різних галузей знань – політологами, філософами, істориками, культурологами при підготовці навчальних курсів “Політологія”, “Історія політичної думки в Україні”, “Українознавство”, “Історія України”, а також у процесі розробки спецкурсів з політологічних, філософських, історичних спеціальностей.

Апробація результатів дослідження Основні положення дослідження доповідалися й обговорювалася на засіданні кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також шляхом участі в міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних, науково-практичних конференціях, зокрема: “Дні філософського факультету КНУ” (Київ, 2005, 2006, 2007, 2008), “Громадсько-політичне та суспільно-культурне життя України на початку ХХ ст.” (Кам’янець-Подільський, 2005), “Поляки в Україні у ХІХ-ХХ ст.” (Хмельницький, 2005), “Формування та діяльність українських національних формувань періоду Української революції 1917–1921 рр.” (Кам’янець–Подільський, 2007).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані в трьох статтях у фахових виданнях, затверджених ВАК України та чотирьох тезах виступів на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 178 сторінок, обсяг основної частини – 161 сторінка, список використаних джерел містить 220 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, визначено мету і завдання, об'єкт, предмет, методи дисертаційного дослідження, розкрито наукову новизну здобутих результатів, їх практичне значення, вказано форми їх апробації, наведено інформацію про публікації, де висвітлено основні положення роботи, подано загальні відомості про дисертацію.

У **першому розділі “Концептуальні засади дослідження діяльності С.Петлюри в державотворчих процесах”** проаналізовано ступінь розробленості проблеми, визначено основні напрямки, методологічні та концептуальні засоби її дослідження.

У **підрозділі 1.1. “Соціально-політична діяльність С.Петлюри та її роль у процесах українського державотворення як об'єкт наукового вивчення”** охарактеризовано існуючі в сучасній науці теоретико-методологічні підходи та пізнавальні принципи, які використовуються при дослідженні суспільно-політичної діяльності С.Петлюри, її впливу на державотворчі процеси в Україні, що відбувалися в 1917–1921 роках. Відзначається, що формуванню об'єктивного знання про С.Петлюру та його діяльність заважають деякі культурно-історичні стереотипи, які існують у людській свідомості. Зокрема, на рівні стереотипів, породжених українофобською пропагандою, продовжує існувати російський погляд на Петлюру, Україну та українську національно-визвольну революцію 1917–1921 років як “утілення хаосу, насильства і зла”. Підкреслюється, що завданням сучасної науки є заперечення подібних культурно-історичних стереотипів, відхід від досить негативних оцінок постаті С.Петлюри, які продукуються певними політичними інтересами і політичною кон'юктурою. Невиправданими є також спроби його міфологізації.

Важливою частиною дискурсу, темою якого є С.Петлюра, постає обговорення проблем, що стосуються багатовимірності українського буття, своєрідності українського світу в сучасних цивілізаційних реаліях. Феномен українського соціуму, його історико-генетичні витоки, сутнісні риси, процеси становлення української політичної нації досліджуються в колективних працях “Український соціум” і “Українська політична нація: генеза, стан, перспективи”. Особливості функціонування політико-державних моделей в

українській політичній історії ХХ ст. є предметом аналізу у фундаментальному академічному виданні “Політична історія України ХХ ст.”. Проблеми українського політичного життя, динаміка формування демократичного суспільства в Україні вивчаються В.Андрущенком, І.Варзарем, В.Горбатенком, П.Шляхтуном, М.Обушним, С.Губерським, М.Хильком, В.Барковим, М.Степиком, О.Литвиненком та ін.

Відзначається, що тема національно-визвольних змагань українського народу в 1917–1921 роках і ролі в них С.Петлюри привертають увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Досить відчутним є доробок українських вчених, які на основі вивчення архівних джерел вводять до наукового обігу невідомі раніше документи з історії 1917–1921 років. Показано, що створено ґрунтовну джерельну базу для вивчення творчої спадщини Голови Директорії УНР, Головного отамана С.Петлюри, його діяльності та політичних ідей. Можна говорити про поступове формування сучасного петлюрознавства.

До вичення феномена Петлюри і “петлюрівщини” зверталася велика кількість авторів. Починаючи з 20-х років ХХ ст. сформувався два протилежних історіографічних напрямки: радянський, який втілював комуністично-партійну ідеологію (В.Блакитний (Еллан), М.Кольцов, Ю.Білан, І.Білодід, Р.Ейдеман, І.Кулик, І.Рибалко, М.Супруненко) і український, державницький за своєю суттю, який представлений переважно сучасниками С.Петлюри (М.Славінський, І.Мазепа, П.Феденко, В.Прохода, С.Сірополк, О.Шульгин, А.Яковлів). Особливий погляд на постать С.Петлюри представлений у працях людей, які були особисто з ним знайомі, лідерів УНР, членів військових урядів, військових діячів (О.Доценко, М.Ковалевський, М.Капустянський, Є.Коновалець, В.Кучабський, М.Омельянович-Павленко, П.Христюк, М.Шаповал). Хоча слід зазначити, що особливістю цих праць є значний суб’єктивізм і подання особистої позиції щодо оцінки С.Петлюри. Значною мірою необ’єктивною, зумовленою особистою неприязню і особистими поглядами на перебіг національно-визвольних змагань відзначена позиція В.Винниченка. Значним внеском у дослідження місця С.Петлюри в українському національно-визвольному русі можна вважати праці істориків діаспори – Т.Гунчака, Р.Млиновецького, І.Нагаєвського, Н.Полонської-Василенко.

Встановлено, що помітний крок у вивченні спадщини С.Петлюри робить сучасна наука. Її характеризує більш глибоке і об’єктивне висвітлення подій, посилена увага до так званих “білих плям” української історії, включення загальнокультурного і загально-філософського контексту в аналіз феномена С.Петлюри, використання досягнень світової науки, відхід від ідеологічних заборон і традиційних стереотипів. Такий підхід до вивчення подій національно-визвольного руху 1917–1921 років характерний для праць Б.Андрусишина, В.Верстюка, А.Гриценка, І.Гошуляка, М.Литвина, К.Науменка, О.Копиленка, С.Кульчицького, Л.Радченка, М.Рябчука, В.Солдатенка та ін.

Особливу зацікавленість петлюрознавців викликають проблеми, пов'язані з таким неоднозначним явищем, як єврейські погроми в Україні та зв'язок з ними вбивства С.Петлюри. Історичне, правове і морально-філософське тлумачення його дають Т.Гунчак, В.Сергійчук, В.Михальчук, М.Попович.

Слід зазначити, що українською наукою здійснено значний прогрес у висвітленні доби національно-визвольних змагань та її діячів. Однак можна констатувати, що постать С.Петлюри все ж залишається найменш дослідженою, а питома вага праць про С.Петлюру є незначною. Проте те, що погляди та діяльність С.Петлюри стали предметом розгляду у працях багатьох українських вчених, свідчить про вагомість його постаті й політичної діяльності в дослідженні перебігу суспільно-політичних процесів в Україні, у вирішенні тих актуальних завдань, які стоять перед українською нацією сьогодні.

У підрозділі 1.2. *“Феномен С.Петлюри в українському національно-визвольному русі 1917–1921 років”* досліджується неоднозначна й контроверсійна постать С.Петлюри на фоні подій, які прийнято називати Українською революцією 1917–1921 років. Встановлено, що феномен С.Петлюри був породжений особливостями української історії ХХ ст. й специфікою національно-визвольної боротьби українського народу за свою незалежність. Саме обставини українського політичного життя сформували С.Петлюру як сильну, непересічну особистість, з яскраво вираженими лідерськими якостями. Його життя визначали віра в Україну, відданість національним ідеалам та українській справі. У різних життєвих обставинах С.Петлюра проявляв мужність і витримку, глибокий розум, рішучість і волю, високі особистісні й моральні характеристики. Водночас його політичні рішення та дії неоднозначно (а то й різко негативно) сприймалися в українському суспільстві.

Відзначається, що постать С.Петлюри є досить амбівалентною й контроверсійною. Вона й досі перебуває в полоні міфотворення, а в оцінках С.Петлюри часто переважають не раціональні, а емоційно-психологічні моменти. Очевидним є також вплив політичної кон'юнктури, а розгляд подій Української революції поза історичним і політичним контекстом часто призводить до однобокого, до певної міри тенденційного і упередженого їх трактування, до відтворення усталених стереотипів.

Обґрунтовано, що неупереджений погляд на С.Петлюру та його державотворчу діяльність свідчить про те, що він був неординарною особистістю. В роки загального хаосу, соціальної нестабільності, політичних і військових конфліктів С.Петлюра проявив себе як людина, що ясно формулювала мету суспільних дій і могла консолідувати навколо себе маси. Особливий наголос робиться на тому, що за будь-яких умов С.Петлюра демонстрував пріоритет державних справ перед вузько-партійними й особистими, що є досить показовою і важливою якістю політичної еліти загалом.

Другий розділ “Участь Симона Петлюри у творенні української державності” присвячений аналізу місця та ролі С.Петлюри у творенні української державності.

У підрозділі 2.1. *“С.Петлюра в українському державотворенні 1917–1921 рр.”* наголошується на потребі дослідження діяльності С.Петлюри у контексті визначення головних засад утвердження української держави і формування української політичної нації. З’ясовано, що апогеєм формування української політичної нації і пробудженням національної пасіонарності був період національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Саме тоді створювались найсприятливіші умови для реалізації української національної ідеї як стратегічної мети і головної передумови існування української державності. Саме на час української національної революції 1917–1921 років припадає пік політичної активності С.Петлюри.

Простежуючи еволюцію становлення українських інституцій в період національно-визвольних змагань, наголошується, що С.Петлюра був найбільш послідовним самостійником і охоронцем української державності. Будучи переконаним прибічником республіканської демократії, С.Петлюра виступав за УНР і широке впровадження самоуправління, формування трьох гілок влади, застосування автономії для національних меншин.

Важливим етапом становлення і розбудови української держави стала Директорія УНР, Головним Отаманом якої був С.Петлюра. На основі аналізу діяльності Директорії, зроблено висновок, що основними завданнями її була організація владних державних інституцій та органів війська. У зовнішній політиці Директорія намагалася домогтися визнання, а також знайти союзників для боротьби за державність.

Встановлено, що участь С.Петлюри у формуванні органів влади у період Директорії була пов’язана з вибором шляхів розвитку української держави. По суті, перед Директорією поставав вибір або “європейської моделі” з її принципом поділу влади або ідей “радянської влади”. Стверджується, що на період збройної боротьби. Директорія була органом верховної влади з диктаторськими правами, оскільки вона виконувала неподільно законодавчу, виконавчу, а почасти й судову функцію.

Розвивається думка, що, головним чином, через причини зовнішнього і внутрішнього характеру конституційні перетворення і розбудова державної влади так і залишилися незавершеними. На перешкоді цього стали воєнні дії, катастрофічна роз’єднаність українських сил і криза політичної системи, відсутність політичної консолідації між головними українськими політичними силами. Показано, що велику історичну роль у житті українського народу відіграло проголошення Акту злуки українських земель, що значною мірою визначило перспективу розвитку української державності. Головною небезпекою для української державності було роз’єднання українських сил і політична боротьба всередині державницького табору, ментальний і політичний розкол на Захід і Схід. Все це не дозволило реалізувати соборницьку ідею,

породило військово-політичне протистояння і загалом вело до краху української державності. Обгрунтовано, що на відміну від інших очільників української держави, які зійшли з політичної арени, С.Петлюра, ставши Головою Директорії і зосередивши владу у своїх руках, продовжував боротьбу за українську державу.

Здійснений аналіз діяльності С.Петлюри в час боротьби за українську державність дозволяє зробити висновок, що завдяки С.Петлюрі в Україні відбувалося утвердження легітимної влади, в компетенцію якої входило регулювання і координування всіх сфер суспільного життя. Обстоюється думка, що сам факт існування української держави – УНР, проблеми, з якими вона стикалася, прийняття законів, які покликані були регулювати і координувати діяльність офіційних інститутів влади, стало переломним етапом у розвитку українського державотворення. Процес побудови української державності йшов шляхом від парламентської республіки до президентської форми державного устрою. Не в останню чергу цьому сприяли авторитет і компетенція Голови Директорії – Симона Петлюри. У творенні української національної держави С.Петлюра висловлював готовність до співпраці з усіма національними силами.

У підрозділі 2.2. “С.Петлюра як організатор розбудови української армії” розглядаються питання, що стосуються становлення і розбудови національних збройних сил та участі в цьому процесі С.Петлюри. Підкреслюється, що саме на армію спирається держава в реалізації найважливіших для себе і своїх громадян стратегій розвитку. Сильна і боєздатна армія завжди є силою, яка веде до міцної і незалежної держави, забезпечує проведення політики національних інтересів. Крім того, армія, національні збройні сили належать до тих владних інституцій, що забезпечують збереження територіальної цілісності та непорушності держави.

Обгрунтовано, що значний вплив на процес розбудови українського війська в час української революції 1917–1921 років здійснював С.Петлюра. Особливо яскраво його роль у творенні національних збройних сил була в період діяльності Центральної Ради і Української Народної Республіки.

Доведено, що історія життя С.Петлюри була невід’ємна від історії українського війська. Чи не єдиний з усіх представників української еліти і провідних українських політиків, він першим усвідомив значення власних збройних сил та їхню роль у боротьбі за державність. Симон Петлюра стає безпосереднім учасником подій, пов’язаних зі становленням української військової справи після революції 1917 року. Він був першим українським міністром військових справ в уряді УНР.

На основі аналізу діяльності С.Петлюри в період національно-визвольних змагань 1917–1921 років зроблено висновок, що значною мірою завдяки саме С.Петлюрі армія у цей час стає національною державною інституцією, про що свідчить процес творення українських вертикальних військових структур, навколо яких ставало можливим формування регулярної української армії. По суті, реалізовувалась програма військового будівництва на найближчу

перспективу.

Підкреслюється, що особливим періодом у військовій діяльності С.Петлюри стало протистояння української армії з більшовицькими частинами. С.Петлюра одним з перших зрозумів агресивну суть більшовизму і те, що лише збройною силою, власною армією можна закріпити державну незалежність. Більше того, С.Петлюра взяв на себе керівництво національним військовим рухом і здійснював заходи для розбудови української армії.

Оцінюючи роль С.Петлюри у творенні української державності, наголошується, що процес формування збройних сил як одного з найсуттєвіших її елементів, не був вільний від прорахунків і помилок (недостатній рівень боєздатності української армії, неорганізованість і недисциплінованість військових сил). Однак не підлягає сумніву те, що здійснюючи практичні кроки по організації української армії, С.Петлюра вбачав у ній один із найважливіших чинників функціонування всіх державних структур і установ, а також дієвий засіб протистояння зовнішній агресії.

Осмисленню значущості ідей С.Петлюри для здійснення процесів сучасного державотворення присвячено **розділ 3 “Реалізація ідей Симона Петлюри у сучасному державотворенні”**.

У підрозділі 3.1. *“Спадщина С.Петлюри в загальнонаціональному контексті становлення незалежної української держави”* розвивається думка, що С.Петлюра належав до тієї когорти людей, які завдяки своїй суспільно-політичній, просвітницькій діяльності репрезентували головну ідентифікаційну модель сучасного українства, побудовану на утвердженні національної самосвідомості та захисті національних інтересів. Не втрачає своєї актуальності ідея С.Петлюри про те, що найголовнішою метою національного розвитку мусять бути, передусім, інтереси нації та української держави, а не інтереси кланів і партій. А історично перспективною є така модель влади, відповідно до якої функціонування різних інституцій спрямоване на забезпечення розвитку держави, захисту інтересів своїх громадян.

Зроблено висновок, що незважаючи на твердження критиків української державності та суверенітету про їх недовговічність, завдяки зусиллям таких людей, як С.Петлюра, Україна відбулася як держава, як самостійний політичний організм з усіма атрибутами державності. Сильна, динамічна українська держава, яка має авторитет у світі, захищає свої інтереси, дбає про своїх громадян, є головною умовою подальшого розвитку української спільноти.

Не менш важливою постає потреба встановлення загальних умов порозуміння між людьми, демократичних норм життя, утвердження гуманістичних вимірів буття в цілому. Висновки із трагічної української історії, історія непростих контактів українців і євреїв, українців і поляків роблять очевидним те, що мирне співжиття людей різних національностей в рамках однієї держави – України – постає одним із головних гуманістичних і моральних імперативів сьогодення.

Простежуючи динаміку суспільних і політичних процесів в Україні, наголошується, що перспективи розвитку української держави пов'язані з посиленням імпульсів культурно-національної єдності, соціальної та політичної консолідації нації. У цьому відношенні неоціненним є досвід національно-визвольних змагань, уроки боротьби за українську незалежність і українську державу, дієвим учасником якої був у 1917–1921 роках С.Петлюра.

У підрозділі 3.2. *“Ідеї С.Петлюри і процеси самоорганізації сучасного українського соціуму”* підкреслюється, що актуальність ідей, проголошуваних С.Петлюрою у час боротьби за українську справу, обумовлюється тим, що вони виконують своєрідну інтеграційну роль як у становленні національної свідомості, так і в самоорганізації української політичної нації.

Обгрунтовано, що з погляду самоорганізаційних процесів нові форми саморозвитку української нації виступають результатом ускладнення політичних процесів в Україні, перетворення політичної спільноти в активного учасника різних суспільних подій. Наголошується, що самоорганізація політичної нації може прискорювати рух до утвердження різних форм політичної, соціальної й культурної єдності, соціальної солідарності у періоди соціальної нестабільності, політичної конфронтації, потрясінь і криз.

Розгорнуто думку, що здатність політичного класу самоорганізуватися свідчить про перспективу розвитку українського соціуму в цілому. Наслідком цих процесів стає розвиток держави і водночас повага до особистості. Особлива увага приділяється проблемам формування української політичної еліти, розгляду її як одного з найважливіших механізмів соціальної й політичної самоорганізації. Доведено, що саме політична еліта в першу чергу здатна формулювати цілі соціального, політичного й національного розвитку, а також докладати зусилля для їх ефективної реалізації. Обгрунтовано висновок, що важливим чинником самоорганізації виступає особистість. Приклад життя та діяльності С.Петлюри є свідченням того, що особистість зі своєю енергією, переконаннями, силою волі може компенсувати неготовність основної маси громадян до перетворень, наслідком чого є нові орієнтири національно-демократичного розвитку української держави.

У **Висновках** підводяться підсумки проведеного дослідження і узагальнюються отримані результати. Доведено, що реконструкція картини українського життя періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 років дає можливість усвідомити значущість впливу С.Петлюри на зміст і характер державотворчих процесів в Україні.

Зроблено висновок, що С.Петлюра був і залишається помітною постаттю в українській історії, в політичному і культурно-національному русі. Як людину, громадянина, громадського діяча його сформувала атмосфера національно-визвольних змагань, участь у суспільно-політичному житті, військова діяльність. Доведено, що державна й суспільно-політична діяльність С.Петлюри з урахуванням грандіозних історичних подій, на фоні яких вона розгорталася, є підтвердженням того, що він не просто очолював певний час

українську державу, але й стояв біля витоків українського національного руху початку ХХ ст.

Встановлено, що ставши символом української державності, С.Петлюра виявився з-поміж сучасників найбільш послідовним, самовідданим її творцем і оборонцем, провідною постаттю національно-визвольної боротьби. В його особі органічно поєдналися риси державного і військового діяча, якості політика і організатора українського війська. Недарма найбільші **недруги української державності** назвали визвольний процес України ХХ ст. “петлюрівщиною”. На жаль, феномен “петлюрівщини” в Україні часто сприймається на рівні однолінійних тлумачень доби комуністичного тоталітаризму.

Обґрунтовано, що С.Петлюра проводив активну державотворчу політику, а його дії були спрямовані на зміцнення і захист української державності. Будучи прихильником самостійності України, він вважав, що одним з невідкладних завдань мусить бути консолідація всіх сил нації з метою відбудови самостійної української держави. Найбільшим ворогом України С.Петлюра вважав російський більшовизм, який загрожував самому існуванню української нації. С.Петлюра стояв на чолі боротьби українського народу за свою державність і під його проводом українська державність у 1917–1921 роках відбулася. І хоча через багато причин українська держава зазнала поразки, набутий досвід став джерелом, з якого наступні покоління черпали віру в державність. Боротьба за українську державу (хоча і в інших формах), після падіння УНР не припинилась, а ім'я С.Петлюри стало загальнонаціональним символом такої боротьби.

Усвідомлюючи значення утвердження української державності, С.Петлюра робить висновок, що здобуття української держави – це справа всієї нації, а не одного класу чи однієї партії, справа, яка вимагає єдності волі нації, пріоритету державних завдань над партійністю.

Встановлено, що помітною і надзвичайно важливою із сучасної перспективи національного розвитку є участь С.Петлюри не просто у розбудові держави, але й вплив його на вироблення і впровадження нових підходів до керівництва українськими збройними силами. Велике значення для самої держави С.Петлюра надавав способу організації війська й військових сил, що забезпечувало ефективне функціонування державного механізму в цілому.

Зроблено висновок про те, що одним із головних уроків тієї доби, коли жив і здійснював свої плани С.Петлюра, є усвідомлення значущості організованої, конструктивної діяльності різних політичних сил при досягненні високої мети, ім'я якій – Україна. Суттєвою причиною поразки української справи в 1917–1921 роках була дезорганізованість суспільства, відсутність національної консолідації, стан хаосу і анархії, що панував у масах. Кроки С.Петлюри на шляхах розбудови української держави, її інститутів, різних гілок влади і свідчать про те, що романтизм революційної доби неминуче повинен

поступитися місцем кропіткій і неупередженій конструктивній роботі по утвердженню і розбудові національних інститутів державності. В цьому полягає головна запорука успіху на шляхах національно-державного розвитку.

Вивчення спадщини С.Петлюри, знання уроків національно-визвольних змагань роблять зрозумілим той факт, що піднесення високих завдань, інтересів і потреб українського загалу над потребами та інтересами окремих груп і конфесій, намагання досягти між ними злагоди й примирення вели, безперечно, до духовного й громадянського єднання народу, до реалізації процесів націєтворення. Досвід політичної і військової боротьби українського народу під проводом С.Петлюри має велике значення в осмисленні закономірностей становлення української політичної нації.

Зроблено висновок, що С.Петлюрі належить концепція державної структури України – самостійної, соборної, демократичної правової республіки. Така політична програма та ідеологія стали державотворчою парадигмою всього українства.

Основні теоретичні положення і висновки представлені в публікаціях автора:

1. Гоцуляк В.М. Симон Петлюра та масонство в Україні / Володимир Гоцуляк // Політологічний вісник. – Вип.20. – К.: Тов.”XXI століття: діалог культур”, 2005. – С.82–89.

2. Гоцуляк В.М. Симон Петлюра і українсько-польські відносини на початку ХХ ст. / Володимир Гоцуляк // Політологічний вісник. – Вип. 22. – К.: Знання України, 2006. – С.71–78.

3. Гоцуляк В.М. Соціально-політичні погляди Симона Петлюри в період революційно-визвольних змагань в Україні / Володимир Гоцуляк // Вестник СевГТУ: Сб. науч. тр. / Отв.ред. П.И.Артюх. – Вып. 91. – Севастополь: Изд-во Сев. ГТУ, 2008. – С.74–77.

4. Гоцуляк В.М. Особливості політичних поглядів Симона Петлюри / Володимир Гоцуляк // Міжн. наук. конференція “Дні науки філософського факультету – 2005”, (26–27 квітня 2005 р.): матеріали доповідей та виступів. – Част.V. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2005. – С. 91–92.

5. Гоцуляк В.М. Європейський вектор розвитку України очима С.Петлюри / Володимир Гоцуляк // Дні науки філософського факультету – 2006: Міжнар. наук. конференція (12–13 квітня 2006 р.): матеріали доповідей та виступів. – Част.VI. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2006. – С. 71–73.

6. Гоцуляк В.М. Політичні погляди С. Петлюри на сторінках періодичних видань / Володимир Гоцуляк // Дні філософського факультету – 2007: Міжнар. наук. конференція (18–19 квітня 2007 р.): матеріали доповідей та виступів. –

Част. III. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2007. – С.112–114.

7. Гоцуляк В.М. Соціально-політичні погляди С.Петлюри в еміграції (1920–1926) / Володимир Гоцуляк // Дні науки філософського факультету – 2008: Міжнар. наук. конференція (16–17 квітня 2008 р.): матеріали доповідей та виступів. Част.II. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2008. – С. 103–105.

АНОТАЦІЇ

Гоцуляк В.М. Політична діяльність Симона Петлюри в українському державотворенні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2009.

У дисертації досліджуються різні аспекти політичної діяльності Симона Петлюри в час українських національно-визвольних змагань 1917–1921 років, аналізується його роль у реалізації процесів українського державотворення. На основі реконструкції історичної та політичної реальності 1917–1921 років з’ясовано місце С.Петлюри у боротьбі українського народу за національну державність і незалежність. Політична діяльність С.Петлюри досліджується в контексті визначення головних засад утвердження української держави, сприйняття її як самостійного, повноважного і авторитетного суб’єкта європейської спільноти, дієвого учасника цивілізаційного поступу. Встановлено, що С.Петлюра здійснив значний внесок в організацію легітимної влади в Україні, в процес розбудови національних державних інституцій, у формування української політичної нації.

Ключові слова: Симон Петлюра, політична діяльність, національно-визвольні змагання, українське державотворення, держава, національна незалежність, легітимна влада, національні інституції, політична нація.

Гоцуляк В.М. Политическая деятельность Симона Петлюры в процессах создания украинской государственности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2009.

В диссертации исследуются различные аспекты политической деятельности С.Петлюры в период национально-освободительной борьбы 1917–1921 годов, анализируется ее роль в реализации процессов создания украинской государственности. С.Петлюра рассматривается как один из выдающихся представителей украинского национального возрождения и украинской революции начала XX века. Несмотря на то, что рецепция

С.Петлюры в общественном сознании до сих пор остается неоднозначной, значение его деятельности в создании национальной государственности трудно переоценить. С.Петлюра – это личность общенационального масштаба, человек, который мог консолидировать этнос и возглавить борьбу украинского народа за свою независимость и собственное государство. Поэтому актуальной и своевременной выступает потребность объективной и незаангажированной оценки личности С.Петлюры, отказ от устоявшихся стереотипов и идеологических оценок.

Политическая деятельность С.Петлюры рассматривается в связи с процессами становления украинского государства, восприятием его в качестве самостоятельного, равноправного и авторитетного субъекта европейской политической истории. Подчеркивается, что С.Петлюра сыграл выдающуюся роль в становлении и функционировании украинских государственных институций в период национально-освободительного движения 1917–1921 годов. Одной из первых попыток реализации исторического опыта украинской государственности была Центральная Рада. Благодаря военным и организаторским талантам С.Петлюры была возобновлена такая форма государственного строя, как Украинская Народная Республика. Возглавив Директорию УНР, С.Петлюра сконцентрировал свои усилия на осуществление важных задач, которые стояли перед украинским государством. Констатируется, что отсутствие консолидации среди украинских политических сил и внешняя большевистская экспансия препятствовала созданию национального государства и конституционным изменениям в Украине.

На основании анализа форм и характера политической деятельности С.Петлюры в период борьбы за украинскую государственность сделано вывод, что благодаря его непосредственному участию в Украине осуществлялась легитимация государственной власти, в компетенцию которой входило регулирование и координация всех сфер общественной жизни. Подчеркивается, что С.Петлюра выступал за развитие основ парламентаризма и реализацию законодательного процесса в Украине. Созданная при непосредственном участии С.Петлюры Директория УНР была легитимной верховной властью, которая воплощала волю всего народа. Показано, что в процессах создания украинского национального государства С.Петлюра был готов к сотрудничеству со всеми национальными силами, демонстрируя политику национально-государственного масштаба.

Также изучены вопросы, касающиеся становления и строительства национальных вооруженных сил и роли в этом процессе С.Петлюры. Доказано, что история его жизни органично связана с историей украинской армии. Несмотря на то, что С.Петлюра был человеком гражданским и не имел военного образования, он одним из первых осознал значение собственных вооруженных сил в борьбе за национальное государство и стал первым украинским министром военных дел в правительстве УНР. Осуществляя практические шаги по организации украинской армии, С.Петлюра видел в

армии один из самых важных факторов функционирования всех государственных структур, а также действенный способ противостояния внешней агрессии.

Обоснована мысль, что С.Петлюра принадлежал к тем людям, которые благодаря своей общественно-политической, просветительской деятельности представляли главную идентификационную модель современного украинского общества, которая построена на утверждении национального самосознания и защите национальных интересов.

Ключевые слова: Симон Петлюра, политическая деятельность, национально-освободительная борьба, создание украинской государственности, государство, национальная независимость, легитимная власть, национальные институты, политическая нация.

Gotsulyak V.M. Simon Petlyura's Political Activity in the Ukrainian State Forming. - Manuscript.

Thesis for achieving the scientific grade of candidate of political sciences in the specialization 23.00.01 – theory and history of political science. – National Pedagogical Dragomanov University.– Kyiv, 2009.

The thesis investigates various aspects of Simon Petlyura's political activity during the Ukrainian national-liberation strife during 1917–1921 years, examines his role in the implementation of the Ukrainian nation. Based on the reconstruction of historical and political reality of 1917–1921 years it was found a place of S. Petlyura in people struggle for national sovereignty and independence. S. Petlyura's political activity is studied in the context of defining the main principles of establishment of the state, its perception as an independent, authorized and authoritative subject of the European Community, as effective member of civilization progress. It was established that S. Petlyura has made significant contributions to the organization of legitimate power in Ukraine, to the process of building a national state institutions, forming the Ukrainian political nation.

Key words: Simon Petlyura, politics, national-liberation strife, the Ukrainian nation, state forming, national independence and legitimate government, national institutions, the political nation.